

A CSEHSZLOVÁK ÁLLAM MEGALAKULÁSA ÉS A RECEPCIÓS TÖRVÉNY JELENTŐSÉGE

KÉPESSY IMRE

A HUN-REN-ELTE
Jogtörténeti Kutatócsoport
blogja

A SZERZŐ:

DR. KÉPESSY IMRE

A HUN-REN-ELTE

JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT

TUDOMÁNYOS MUNKATÁRSA

KEPESSY.IMRE@AJK.ELTE.HU

2024. július 1.

1918. október 27. és 28. fordulóján Alois Rašín, későbbi csehszlovák pénzügyminiszter, a Csehszlovák Nemzeti Bizottság egyik alapító tagja előkészítette a független csehszlovák állam megalakításáról szóló törvény tervezetét. Az 5 paragrafusból álló javaslatot az elnökség még aznap megvitatta és kihirdette.¹ A jogszabály lakonikusan deklarálta Csehszlovákia megalakulását, még az államformáról való döntést is későbbre halasztotta. Jogi szempontból e törvény megalkotása jelentette a legfontosabb lépést Csehszlovákia megalakulása irányába, ezért is ünneplik máig október 28-án az önálló Csehszlovákia létrejöttét.

Ugyanezen a napon a Prágában székelő Csehszlovák Nemzeti Bizottság egy nyilatkozatot tett közzé, amelyben az állami szuverenitás megtestesítőjének nyilvánította magát, és a törvényhozói hatalom átvételével párhuzamosan megkezdte a közigazgatás irányításának átvételét

Csehországban, Morvaországban és Szilézia déli részén.

Halász Iván értékelése szerint a forradalmi dokumentumoktól szokatlan módon a Nemzeti Bizottság nyugalomra és a törvények betartására szólította fel a lakosságot, hiszen a cseh nemzeti forradalmárok ugyanúgy tartottak egy erőszakos fordulattól (gondolva az oroszországi eseményekre), mint az akkor még hatalmon lévő osztrák hatóságok.² Ezt a célt irányozta elő az a független csehszlovák állam megalakulásáról 1918. évi 11. törvény is, amikor elrendelte, hogy legfőbb célja "[a] meglévő jogrend és az új állam közötti folytonosság megőrzése, a zavarások elkerülése és az új állami életre való zökkenőmentes átmenet szabályozása..."³

A törvény második és harmadik paragrafusában rakta le a jogrendszer alapjait. A 2. § az összes birodalmi és tartományi törvény és rendelet ideiglenesen

hatályban tartását rögzítette, míg a 3. § elrendelte, hogy valamenyny hatóság, közhivatal és az önkormányzati szerv az 1918. október 28-án hatályban volt jogszabályok szerint szerint működjön. Alois Rašín szavai szerint e rendelkezések célja az volt, hogy "ne alakuljon ki törvénytelen állapot, ne álljon le az egész államigazgatás, és október 29-én úgy folyjon a munka, mintha a forradalom meg sem történt volna".⁴

Ennek eredményeként a cseh területeken lényegében továbbra is az osztrák jogi normák képezték a jogrendszer alapját (bár azt hozzá kell tenni, hogy a cislajtán területek között voltak különbségek az irányadó jogot illetően), míg Szlovákiában és Kárpátalján a magyar jogszabályok és a szokásjog töltötte be ugyanezt a szerepet.

A cseh és szlovák jogászok a két, jogforrásilag és tartalmilag is különböző jogrendszer együttes létezését a csehszlovák államon belül "jogi dualizmusnak" nevezték, amely állapot minden erőfeszítés ellenére egészen 1938-ig, az első Csehszlovák Köztársaság végéig fennmaradt, számos kihívást eredményezve mind elméleti, mind gyakorlati szinten.

Ennek hátterében mindenképp az állt, hogy a recepciós törvénynek is nevezett 1918. évi 11. törvény rendelkezéseit a cseh területeken létező jogrendszerre "szabták", hiszen a birodalmi és a tartományi jog közötti különbségtétel a magyar jogrendszer kontextusában nem volt értelmezhető. A törvény nem utalt a szokásjogra, illetve a Magyar Királyi Kúria döntvényeire sem, holott ezek a korabeli magyar jogrend lényeges részét képezték, főként a magánjogban. A törvény „megfeledezett” továbbá a státútumokról, a privilégiumle-

velekről és az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokról is. Ugyan nem valószínű, hogy a jogszabály célja az említett jogforrások „feltételében” állt, (még akkor sem, ha az 1918. november 13-án hatályba lépett Ideiglenes Alkotmány ugyancsak hallgatott a kérdésről), de az érdemi megoldást a bírói praxisban kereshetjük, miután a szokásjogot és a Kúria döntvényeit a bíróságok mind Szlovákiában, mind Kárpátalján következetesen alkalmazták.⁵

A helyzetet némiképp bonyolította, hogy az 1920 március 6-án elfogadott alkotmány 98. §-a rögzítette, hogy a bírák ítélkezési tevékenységükben csak a (csehszlovák) parlament által elfogadott törvényeknek vannak alárendelve. A korabeli jogászok értékelése szerint az alkotmány hatályba lépése egy alapvető változást hozott. A szokásjogi normák nézete szerint 1918. október 28. és 1920. március 6. között ugyanúgy változhattak, mint évszázadokon keresztül. Az alkotmány hatályba lépése után azonban nem képződhetett új szokásjogi norma, és a meglévők sem módosulhattak. E korlátozást Gábriš a szokásjog lényegével ellentétesnek tartja.⁶

A Kúria döntvényeit illetően, amelyek 1912. évi LIV. törvény értelmében az alsóbb fokú bíróságokra nézve is kötelezőek voltak,⁷ a Csehszlovák Köztársaság Legfelső Bíróságának megalakulását követően kérdésessé vált, hogy a Kúria határozatai a Legfelső Bíróságra nézve is kötelezőek voltak-e. A legtöbb korabeli jogász tagadta az ilyesfajta kötelező erő létét, ám voltak olyan jogászok is, akik szerint a kúriai döntvények kötelező erejét abból lehetett levezetni, hogy ezeket csak a Legfelsőbb Bíróság 11 tagú szenátusa változtathatta meg.⁸

A jogforrási rendszerben található különbségeken kívül az osztrák és a magyar jogforrások számos jogintézményt eltérően szabályoztak, hiszen eltérő kódexek léteztek a büntetőjog, a büntetőeljárás jog, a polgári eljárásjog, vagy éppen a kereskedelmi jog területén. Utóbbi esetében az egyik legfontosabb különbséget az jelentette, hogy a magyar kereskedelmi jog 1930-ig nem tette lehetővé a korlátolt felelősségű társaságok alapítását, szemben Ausztriával, ahol 1906-tól volt erre lehetőség. A dualista államban az ilyesfajta különbségek nem voltak rendkívüliek, létezésük egyenes következménye volt az 1861. évi Ideiglenes Törvénykezési Szabályoknak⁹ amelyek, ahol csak lehetett, visszaállították a magyar jogi normákat, és csak ott tartották fenn az oktrojált jogszabályok hatályát, ahol arra feltétlen szükséges mutatkozott (a legklasszikusabb példát a telekkönyv intézménye jelenti). A Lajtán „innen” és „túli” területeken hatályban lévő joganyag különbözőségét az 1867. évi kiegyezés megszilárdította, hiszen a közös és közös érdekű ügyektől eltekintve minden egyéb kérdés rendezése a két állam „belügyévé” vált.

Csehszlovákia megalakulását követően azonban e kettősség jogegyenlőtlenséghez vezetett, mi több, a két különböző jogrendszer pusztán létezése az unitárius állam koncepciójával is ellentétben állt. A kormányzat elsődleges céljává vált tehát az egységes jogrend megteremtése.

E célt különböző eszközökkel kívánták elérni. Főként a köztársaság első éveiben egyes (főként cseh) jogászok mellett érveltek, hogy az osztrák jogszabályok területi hatályát egyszerűen ki kell terjeszteni a köztársaság területének egészére,⁹ miután szerintük az osztrák jogi normák fejlettebbek voltak, és az állampolgárok többsége is ezeket ismerte. E koncepció realizálására azonban sosem került sor, tekintettel arra, hogy túl nagy területen, túlságosan is nagy létszámú lakosság esetében kellett volna az alkalmazandó jogot megváltoztatni. A kormányzat a jogrendszer egységesítését főként új jogszabályok megalkotásával kívánta elérni, amelyek a teljes államterületen egységesen szabályozták volna az egyes jogintézményeket. Ugyanakkor, bár a Prágában székelő Nemzetgyűlés 1918 és 1928 között több mint ezer törvényt fogadott el, a jogegységesítés terén elért eredmények mégiscsak korlátozottak voltak. Komoly előrehaladást sikerült felmutatni el az alkotmányjog, a pénzügyi jog és az adójog területén, míg a büntetőjogban és a magánjogban kevésbé.

Ennek fő oka abban rejlik, hogy utóbbi jogágak esetében a jogegységesítés az egységes csehszlovák kódexek elfogadása révén volt csak elképzelhető. Éppen ezért a kormányzat több kodifikációs bizottságot hozott létre. A modifikátorok számára a legtöbb esetben az osztrák kódexek szolgáltak alapul, egyedül a polgári perrendtartás javaslatának esetében érezhető volt az 1911. évi magyar kódex hatása. A két világháború közötti időszakban e törekvések nem jártak sikerrel, ezért az ország nyugati és keleti részének jogrendje közötti különbségek egészen a müncheni döntésig fennmaradtak. A második, Cseh-Szlovák Köztársaság (1938-1939) időszakában érdemi kísérlet a jogrendszer egységesítésére nem történt, arra majd egy merőben másfajta rendszerben, a kommunista diktatúra kiépülését követően került sor.¹⁰

Hivatkozások:

¹ <https://spcp.pr.f.cuni.cz/lex/11-18.htm>

² Halász Iván: Az első Csehszlovák Köztársaság létrejötte és az osztrák-magyar közjogi hagyományok továbbélése (különös tekintettel a bíróságokra). In: Auer Ádám (szerk.) Ünnepi kötet a 65 éves Kiss György tiszteletére. Budapest, 2018. Ludovika Egyetemi Kiadó. 314. p.

³ Halász 2018. 315. p.

⁴ Vojáček, Ladislav: První československý zákon. Pokus o opožděný komentár. Prága, 2018. Wolters Kluwer. 196. p.

⁵ Gábriš, Tomáš - Šorl, Róbert: Občianske právo na Slovensku a unifikácia právného poriadku v období prvej Československej republiky (1918–1938). In: Malý, Karel – Soukup, Ladislav (szerk.): Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918–1938) a jejich místo ve střední Evropě. Prága, 2010. Karolinum. 2. kötet. 656. p.

⁶ Gábriš - Šorl 2010. 654-655. p.

⁷ Bódiné Beliznai Kinga: Felsőbírósgaink döntvényalkotási joga. Jogtörténeti Szemle, 2019. 3-4. szám. 59-60. p.

⁸ Gábriš, Tomáš: Slovak Share in the Unification and Codification Efforts in Interwar Czechoslovakia. *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa* 2022. 2. sz. 310. p.

⁹ Lásd: Képesy Imre: Az Országbírói Értekezlet története és öröksége. Budapest, 2023. Gondolat.

¹⁰ Gábriš 2010. 662. p.

¹¹ Gábriš 2018. 321-322. p.

Kép elérhetősége:

1. oldal: Csehszlovákia térképe. <https://images.app.goo.gl/WHvPLeNfnGW1h54Q6>